

ДАРА ДАМЉАНОВИЋ*
Филозофски факултет Универзитета у Београду
Београд, Србија

КСЕНИЈА КОНЧАРЕВИЋ**
Филолошки факултет Универзитета у Београду
Београд, Србија

**НАЈСТАРИЈЕ ХРЕСТОМАТИЈЕ РУСКОГ ЈЕЗИКА ЗА СРБЕ –
ИСТОРИЈСКИ КОНТЕКСТ И САВРЕМЕНА
ПЕРСПЕКТИВА ВАЛОРИЗАЦИЈЕ**
(*Руска читанка* Ј. Павловића из 1873. и *Руска читанка*
за Велику школу из 1879. П. Кулаковског)***

У овом раду анализирају се методички и културолошки план садржаја *Руске читанке* Ј. Павловића из 1873. и *Руске читанке за Велику школу* П. А. Кулаковског из 1879. године.

Кључне речи: уџбеничка литература за учење страних језика, методички и културолошки садржај уџбеника, историјат методике наставе руског језика, *Руска читанка* Ј. Павловића (1873), *Руска читанка за Велику школу* П. А. Кулаковског (1879)

Богословија у Београду прва је школска установа у Србији у коју је још 1849. године званично, институционално и организовано, уведен руски језик у својству обавезног наставног предмета (Радевић 1971: 493–505; Радевић 1980: 183–188; Дамљановић – Кончаревић 2007: 260–273). Тиме се Србија сврстала у ред држава са најдужим изучавањем руског у својству страног језика, одмах иза Румуније (1828) и Бугарске (средина 40-их година XIX века) (Костомаров 1973: 35–60; Филин 1974: 7–47). За увођење овога предмета везује се и појава првих уџбеника који су опслуживали извођење наставе – *Учишља руској језика* Алимпија Васиљевића

* dara.damljanovic@beograd.com

** kkoncar@mts.rs

*** Рад је израђен у оквиру пројекта Православног богословског факултета Универзитета у Београду „Српска теологија у XX веку: фундаменталне претпоставке теолошких дисциплина у европском контексту – историјска и савремена перспектива”, који финансијски подржава Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (евиденциони број пројекта ОИ 179078).

из 1862., који се користио у првом разреду (детаљније в. Дамљановић 2000: 70–73, 163–176), и *Руске читанке за ученике II разреда богословије* чији је састављач протојереј Јаков – потоњи митрополит Србије Иннокентије Павловић (детаљније в. Вуковић 1996: 198; Пузовић 1997: 250, 297, 322, 323), а која се појавила 1873. године (детаљније в. Дамљановић 2000: 68–74, 163–171, 191–192). Недуго потом појавиће се и прва хрестоматија намењена студентима Катедре за руски језик и књижевност на Историјско-филолошком одсеку Филозофског факултета Велике школе, основане 15. октобра 1877. године (о основању Катедре детаљније в. Дамљановић 2000: 77–84) – *Руске читанке за Велику школу* чији је састављач Платон Андрејевич Кулаковски, професор руског језика у Великој московској гимназији, а од 1. јула 1878. до 1. јула 1882. контрактурални професор Велике школе у Београду (детаљније в. Орлов 1969: 57–59, Бабовић 2007: 51–58).

Непосредан повод за састављање *Руске читанке* представљала је измена наставног плана Богословије извршена 1863. године, када се као посебан наставни предмет у другом разреду уводе Вежбе у превођењу са руског на српски језик (Дамљановић 2000: 64). Пуних десет година ученици нису имали одговарајући уџбеник за овај предмет. Јаков Павловић се подухвата састављања хрестоматије са речником латио на непосредну иницијативу митрополита Михаила Јовановића (Радевић 1980: 34) у време док је изводио наставу руског језика у Богословији, тако да је реално претпоставити да је бар део материјала претходно апробирао у пракси.

Појава Павловићеве хрестоматије представљала је апсолутну новину у уџбеничкој литератури намењеној настави страних језика у Србији. Наиме, једино је за потребе наставе француског језика годину дана раније била објављена веома скромна по обиму *Прва француска читанка за гимназије*, чији је аутор био Чех Јосиф Мајзнер. За ово дело утврђено је да је настало компиловањем према читанкама француског језика писаним за ученике чији је матерњи језик немачки (Polovina 1964: 63–64). *Прва француска читанка* садржала је лаке разговоре, текстове о времену, о деловима човековог тела, о Богу, природи, одломке из природописа, хришћанске параболе, анегдоте, басне и пословице. Постојала је, додуше, још једна француска хрестоматија – Аренова *Litterature française* из 1869., али њена намена била је да српским полазницима Велике школе пружи основне представе из француске књижевности (Polovina 1964: 64–65). Дакле, ни у Ареновом ни у Мајзнеровом делу Павловић није могао наћи методолошко полазиште за конципирање своје хрестоматије, изузев у опредељењу да се семантизација непознате лексике даје непосредно иза сваког текста.

У методици наставе руског језика као страног, посматраној у интернационалним оквирима, Павловићева хрестоматија једна је од најстаријих. Претходила су јој дела Ст. Барановског *Русская хрестоматия. Книга для переводов с русского языка*. Гельсингфорс, 1848. и Ф. Голотузова *Русская хрестоматия. Книга для переводов с русского языка на немецкий*. Ревель, 1863 (Милославская 1969: 56–61; Бондаренко 2007: 14–16).

Садржину хрестоматије (тематски оквир, жанровску припадност и вредносну оријентацију текстова) пресудно је детерминисала специфичност школе којој је ова књига била намењена, односно профил њених полазника. Подсетићемо, *Закон о устројству бојословије* из 1863. као основни циљ делатности ове установе наводи „да се ученици спремају у духу православља и хришћанског благочестија за свештенички чин”, али и да се истовремено припремају и за учитељски позив, због чега су изучавали, између осталих, и предмет „Метод учитељски” (Ignjašević 2006: 91). Стога у избору текстова Павловић води рачуна пре свега о њиховој етичкој усмерености, базираној на традиционалним хришћанским вредностима, затим о њиховој релевантности за преводилачку компетенцију будућих свештенослужитеља и посленика у области васпитања и образовања, и, не на последњем месту, о њиховим литерарним квалитетима.

Структуру Павловићеве хрестоматије чини преглед садржаја (I) и основни део (стр. 1–206), који чини корпус текстова са пратећим лексичким коментарима. Највећи удео у хрестоматији припада прозним текстовима, док су поетског карактера само извесни краћи прилози – четири Криловљеве басне (*Раздел, Лев и комар, Фортуна и нищий, Василек*, стр. 123–130), две песме А. С. Пушкина (*Возрождение, Пророк*, стр. 25–26) и А. С. Хомјакова (*Беззвездная полночь дышала прохладой, Сербская песня*, стр. 26–28). Криловљеве басне изабране су, свакако, због њихове дидактичке тенденциозности, из Пушкиновог стваралаштва одабране су једна лирска и једна песма инспирисана старозаветним мотивима, док се Хомјаков на страницама овог приручника нашао свакако због своје славенофилске оријентације.

Најнепосредније су са циљевима наставе у богословији били повезани текстови знаменитих проповедника Августина Виноградског (детаљније в. Аверинцев 1993: 29; Болховитинов 1995: 23–24) и Инокентија Борисова (детаљније в. Аверинцев 1993: 613–614) – *Слово по случаю заключенного мира России с Франциею и восстановления свободы и спокойствия во всей Европе*, стр. 29–40 и *Слово в Великий Пяток*, стр. 47–54. Ови знаменити архијереји Руске цркве и плодни духовни писци, по једнодушној оцени не само савременика, него и потоњих нараштаја, достигли су сам врх руског беседништва. Свакако је на Павловићево опредељење

да у читанци заступи проповеди утицао и његов властити проповеднички рад, високо оцењен у литератури (Вуковић 1996: 198; Пузовић 1997: 322–323), који је, свакако, условио и истанчаност критеријума за избор текстова овога жанра. Ипак, необично је да аутор *Руске чиштанке* није нашао за сходно да у свој избор уврсти и богословске текстове других жанрова – краће научне чланке, одломке из руских уџбеника теологије или популарније прилоге из области православне духовности. Очигледно је да је, под утицајем хрестоматија свога доба, Павловић као материјал за учење језика признавао само књижевноуметничке текстове, али не и оне других функционалних стилова (пре свега научне и информативно-публицистичке), без обзира на њихов реални комуникативни и спознајни значај за дати образовни профил.

Августиново *Слово по случају заключенога мира Русији с Францијом* представља китњасто написану пригодну проповед са снажно израженим морално-патриотском нотом. Писана је високим стилем, на славјаноруском језику – хибридном изразу са мноштвом црквенословенских елемената у лексици, морфологији и синтакси, а обиље цитата из Светог Писма које беседник наводи дато је на црквенословенском. Ипак, с обзиром на чињеницу да су ученици Богословије систематски овладавали црквенословенским језиком, ово за њих није представљало већу тешкоћу, што посредно закључујемо и из одабира лексике семантизоване у парцијалном речнику иза текста (од укупно 39 јединица црквенословенских је свега 6). Ова проповед садржи мноштво успешних примера реализације опробаних средстава црквеног красноречија, попут рекапитулација, испуштања, суспензија, емфазе, градације, екскламација, реторских питања. Ипак, наш је утисак да се на страницама Павловићеве хрестоматије она наша преваходно због снажно изражене глорификације Русије као земље са посебном мисијом у словенском и хришћанском свету уопште. Проповед архиепископа Инокентија Борисова *Слово в Великий Пјаток* инспирисана је страдањима Христовим и Његовом крвном жртвом. Занимљива је по приступу материји коју обрађује, пошто показује претежно жанровске карактеристике паренезе или ексхорте, а мање омилије. Њена уметничка и духовно-морална снага извире из разобличавања савременика, људи свих сталежа, укључујући и клирике, за њихова срамна дела којима поново издају и распињу Христа, имајући једнак удео са Јудом, Пилатом и Иродом и у овоме веку, и у вечности. Снажна сугестивност проповедничковог исказа и упечатљивост моралне поуке условили су велику популарност ове беседе у српској средини¹,

¹ У српској црквеној периодици, по увиду који пружа Цисарјева Библиографија *Ирпороведи штампаних у црквеним часописима за последњих сто година (1868–1970)*. Београд, 1976., ова је проповед штампана четири пута у различитим преводима: најпре

при чему јој је прва промоција била управо у хрестоматији која је предмет наше анализе. Њен језик је далеко савременији од језика Августинове беседе, посебно у непосредном обраћању оратора савременицима и њиховом позивању на покајање, али има и фрагмената са наглашенијим патосом у којима је удео црквенословенског језика изразит, на пример: «Теперь, братия, чтобы ближе видеть, Господь приникает не с неба, не с славы, а со креста, из гроба; приникает видети уже не на сыны благодати своя: аще есть разумевай силу смерти Его, сраспинайся Ему в духе» (стр. 47). Ипак, у целини посматрано, текст није представљао већу тешкоћу за превођење, а аутор хрестоматије сматрао је за потребно да уз њу стави укупно 17 лексичких коментара.

Од великих руских књижевника, поред већ помињаних песника, у хрестоматији су заступљени В. А. Жуковски са два текста и В. Г. Бјелински са једним. Текстови Жуковског, дворског учитеља и песника-просветитеља, имају наглашену педагошку и моралистичку усмереност. Трактат *О постепенном развити образованности* (стр. 11–14) преузет је из његових «Путовања по Саксонској Швајцарској», а у њему се афирмишу идеали часног испуњавања дужности, агилности, стремљења ка добру, супротстављања страстима и заблудама. Извор и гарант очувања целокупног моралног живота човечанства, из кога проистиче и концепција образовања, јесте хришћанска вера са њој иманентним погледом на свет. Судаћи по броју лексичких коментара (70), састављач је овај текст сматрао нешто тежим. Други прилог истог аутора, *Кто есть истинно добрый и счастливый человек* (стр. 16–24), са 38 пратећих лексичких коментара, афирмише вредности породичног живота, које пресудно утичу и на формирање карактера, и на став сваког појединца према грађанским дужностима, и на његов субјективни осећај испуњености и задовољства животом. В. Г. Бјелински представљен је трактатом *Сердце человеческое есть или храм Божий или жилище сатаны* (стр. 40–46), надахнутим његовим идеалима из младости што су се формирали под утицајем Н. В. Станкевича и његовог кружока. Идеје самоодрицања и добровољног приношења целокупне личности на жртву Богу, ширења јеванђељских истина у народу уз продирање у њих путем љубави, откривења и благодати, живљења у духу истинског хришћанства морале су бити подстицајне за будуће свештенике и учитеље. Овај текст писан

1890. у преводу Љубомира Ракића (Источник, Сарајево, 1890, бр. 3, стр. 117–121), затим 1912. у преводу Милана Смиљанића (Пастирска реч, Београд, 1912, бр. 12, стр. 96), па 1921. (преводио је остао анониман) (Гласник, Београд, 1921, бр. 8, стр. 123) и напoкон 1926. у преводу Кипријана Керна (Преглед Цркве Епархије нишке, Ниш, 1926, бр. 5, стр. 156–158).

је узорним руским књижевним језиком, а пропраћен је са 32 лексичка коментара, што га квалификује као средње тежак за усвајање.

Убедљиво најдужи текст у књизи, који заузима читавих 65 страна, јесте расправа П. Бесонова *Лазарица. Народные песни, предания и рассказы сербов о падении их древнего царства* (стр. 54–120). Уколико бисмо као критеријум за процену адекватности овог прилога могућностима рецепције ученика узели његов обим и број непознатих лексема (прати га 172 лексичка коментара), свакако бисмо закључили да је реч о најзахтевнијем тексту у хрестоматији. Међутим, нашим ученицима он није могао представљати посебну тешкоћу управо због његове оријентације на исказивање њима добро познатих појмова, представа и садржаја српске националне културе средствима руског језика. Текст, наиме, представља осврт на српску народну поезију преткосовског и косовског циклуса са детаљно препричаном фабулом најпознатијих песама, прозним преводом читавих фрагмената из њих, карактеризацијом јунака (браћа Гојко, Угљеша и Вукашин Мрњавчевић, Југ Богдан, кнегиња Милица, Краљевић Марко, Милош Обилић, Бановић Страхиња и други) и пропратним историјским (нпр. о бици на Марици, Косовској бици) и културолошким коментарима. Занимљиво је истаћи да су у њему остављене извесне српске нееквивалентне лексеме са описним објашњењима њиховог значења, нпр.: «В Крушевце, любимом своем местопребывании, справляет князь Лазарь свое *крсно име*, празник в честь своего покровителя, Амоса Пророка» (стр. 82); «[...] замышляю я строить *задужбину*, церковь на помин душе своей» (стр. 84). Ипак, излагање нема неутрални, приповедно-историјски карактер – у њему се потенцира значај косовског мита и српске епске поезије за очување националног бића у вековима робовања и његов препород у околностима након Првог и Другог српског устанка (стр. 117–118). Присуство текста везаног за српску националну културу у хрестоматији за учење руског језика потпуно је оправдано са методичког аспекта, уколико имамо у виду потребу да ученик буде не само реципијент информација о култури земље чији језик усваја, него и давалац информација о властитој националној култури средствима тога језика². Ово је, међутим, једини пример заступљености прилога о националној култури земље ученика из перспективе носиоца руског језика у целокупној продукцији руских хрестоматија за Србе током XIX и у првој половини XX века³.

² У теорији уџбеника сматра се да је оптимални удео садржаја из националне културе земље ученика између 15 и 25% (Арутюнов 1987: 53). У Павловићевој хрестоматији он прелази овај норматив.

³ У питању су следеће хрестоматије: П. Кулаковски, *Руска чииџанка за Велику школу*. Београд, 1879, 112 стр.; Н. Глушчевић, *Руска чииџанка за њрви и други разред Више женске школе*. Београд, 1891, 70 стр. (2. изд. 1893); Н. Глушчевић, *Руска чииџанка за више*

Са културолошког аспекта веома је интересантно и присуство текстова из трећих култура, који, по савременим нормативима, представљају обавезни елемент садржајног плана уџбеника страног језика⁴. Овакве садржаје нуде текстови у то доба популарног енглеског писца Семјуела Смајлса *Характер* (стр. 131–171) и *Значење домашњег живота* (стр. 172–203). Они нуде моралне оријентире за изграђивање личности и постављање породичног живота на здраве основе, а позивају се на исказе великана светске философије, религијске мисли, науке и уметности (Хјум, Херберт, Пертс, Новалис, Валтер Скот, Џон Милтон, Мартин Лутер, кентербериски надбискуп Абот), и примере из живота славних људи из разних епоха и култура (Епиктет, Сократ, Џорџ Вашингтон, Гете, Шилер, Бајрон). Ово су једини текстови у српским хрестоматијама руског језика до 1941. који нису изворно написани на руском и не припадају носиоцу руске културе.

Руску читанку за ученике II разреда бојословије на структурном нивоу сачињавају текстови и апаратура оријентације – парцијални руско-српски речници дати после сваког текста, где су лексеме које се семантизују распоређене према месту када се први пут јављају у тексту. Семантизација је искључиво преводна; граматичке, акценатске карактеристике и примере употребе лексема у другим контекстима аутор не презентира. Ипак, квалитет семантизације углавном задовољава, а број јединица обухваћених лексикографском обрадом износи 643. Апаратура организације усвајања (питања, вежбања, задаци) није присутна ни у рудиментарном облику, што је обележје свих хрестоматија тога доба.

Руска читанка за Велику школу П. Кулаковског јесте збирка прозних и поетских текстова намењена оспособљавању студената за читање и разумевање књижевних дела и литературе на руском језику, за превођење са руског на српски и са српског на руски језик. Кулаковски је желео да што пре напише уџбеник за своје студенте који су почињали учити руски језик. Настава је почела у јесен 1878. године, а већ у пролеће 1879. у издању Државне штампарије објављена је његова *Руска читанка за Велику школу*. Ова хрестоматија може се сматрати првим универзитетским уџбеником руског језика у Србији. Читанка је „састављена из одломака разних списа чувених руских писаца”, – пише аутор у јед-

разреде средњих школа. Београд, 1894, 143 стр.; Н. Глушчевић, *Руска читанка за средње школе. Део I*. Београд, 1901, 145 стр. (2. изд. 1905); Р. Кошутећ, *Примери књижевности језика руског. Књига I. Текстови*. Београд, 1910, 292 стр. (2. изд. 1911, 3. изд. 1926). Напоменућемо да су код Кулаковског заступљена два текста Вука Ст. Карачића са подацима везаним за српску културу (*Кошор*, *Марко Краљевић*), али само као материјал за превођење на руски језик.

⁴ Као идеална пропорција страних, националних и садржаја везаних за културу трећих земаља наводи се 3: 2: 1, са могућим одступањем од 20% (Арутюнов 1987: 53).

ном извештају министарству просвете, „Јер сам је на брзу руку саставио у цели, да што пре дам у руке мојим ученицима на Великој школи једну руску књигу”.

Читанка садржи преглед садржаја (I–II), прозне текстове (1–65), басне и поезију (66–103), текстове за превођење са српског на руски језик (104–112) – укупно 27 прозних текстова, 30 песама на руском и 5 текстова на српском језику.

Приликом избора текстова Платон Кулаковски руководио се лингвистичким и екстралингвистичким критеријумима. Текстови су градирани према обиму и језичкој сложености. На почетку су заступљени кратки и језички једноставнији одломци из прозних дела руских писаца, да би се постепено повећавао њихов обим и језичка сложеност. Кулаковски је сматрао да прозни текстови треба да претходе поезији, а превођење са страног језика превођењу на страни језик. Стога су басне и поезија распоређени у другом делу читанке, док су текстови намењени превођењу на руски језик стављени на крај књиге.

Међу екстралингвистичким чиниоцима који су утицали на избор текстова код Кулаковског на првом месту је културолошки, а затим књижевни критеријум. У читанку су уврштени текстови који носе одређену културолошку информацију и када су њихови аутори мање познати писци. Исто тако, из стваралаштва великих руских писаца одабрани су најчешће културолошки информативни одломци. Бројни су текстови са тематиком из историје руског народа, текстови о војсковођама и владарима: Суворов Н. Пољевоја, *Характер великог князя Святослава* Н. М. Карамзина, *Казаци перед битвою* Н. В. Гогоља, *Взятие Киева татарами* и *Завоевание Сибири* Н. М. Карамзина, *Приезд в Севастополь* Л. Н. Толстоја. Неколико текстова посвећено је географским реалијама и опису руске природе: одломак из *Путешествия в Эрзерум* А. С. Пушкина са описом Кавказа и клисуре реке Терек, *Урал* А. С. Пушкина, *Рошца осенью* И. С. Тургенева, *Дорога* Н. В. Гогоља, *Смерть дерева* С. Аксакова, *Кремль в Москве при лунном свете* Загоскина. Три текста говоре о љубави према отаџбини и неким карактерним особинама руског човека: *О любви к отечеству* Н. М. Карамзина, *Русь* Н. В. Гогоља, *Хорь и Калиныч* И. С. Тургенева, док су два текста из области естетике и историје руске књижевности: *Поэт и народ* Ф. Буслајева и *Трагическое в поэзии* Водовозова. У читанку су уврштени и текстови критичко-биографског карактера: *И. А. Крылов* П. А. Плетњова, *Николай Васильевич Гоголь* (према Стојуњићу), *О поэзии Пушкина* В. Г. Бјелинског. У свој приручник аутор је уврстио и два литерарна текста Карамзина, одломке из Пушкинове *Кайеишанове кћери* и Толстојевог *Детињсѣва*, а присутно је и неколико текстова из научне прозе – *Условия исторической жизни народов* С. М. Соловјова, *Значение и польза изучения классической древности* Т. И. Грановског,

као и Гибралтар В. Боткина. У другом делу хрестоматије заступљене су Криловљеве (*Осел и Соловей, Ворона и Курица, Мартышка и очки, Крестьянин и змея*) и Измаиловљеве (*Лестница*) басне, поезија Жуковског (*Суд Божий над епископом, Море*), Јазикова (*Землетрясение*), Пушкина (*К морю, Полтавская битва, Пророк*), Некрасова (*Внимая ужасам войны, Влас*), Милера (*Добрый товарищ*), Љермонтова (*Спор, Пророк, Молитва, Ангел, И скучно и грустно, Три пальмы*), Хомјакова (*Сербская песня, К детям*), Туманског (*Птичка*), А. Тостоја (*Что ни день, как поломя со влагой, Слушая повесть твою*), Кољцова (*Раздумье селянина*), Огарјова (*Путник*), Полонског (*Орел и змея*), Никитина (*Вырыта заступом яма глубокая*) и И. Аксакова (*Две дороги*). За превођење са српског језика Кулаковски је одабрао текст из *Српске читанке* С. Вуловића (*Несрећнику се не може помоћи*), два чланка Вука Караџића (*Кошор, Марко Краљевић*), по један чланак С. Бошковића (*Леонида код Термоила*) и М. Ђ. Милићевића (*Плашон*). Тако је у књижевним текстовима дата панорама руске књижевности од краја 18. века до најбољих представника руског реализма 19. века. (Преглед руских и других писаца и песника заступљених у целокупној уџбеничкој литератури насталој у периоду од 1862. до 1939. године наводи се у Дамљановић 2000: 207–210).

Текстови одабрани за ову хрестоматију углавном су наративни, са једноставном сижејном линијом, или дескриптивни. Сваки одломак представља заокружену целину. Текстови су распоређени по начелу нарастања сложености и обима, а њима се репрезентују не само књижевноуметнички, него и научни и публицистичко-есејистички стил. Као недостатак ове хрестоматије може се навести одсуство семантизације лексике, непостојање лингвокултуролошких и књижевноисторијских коментара, као и неакцентованост текстова, што је посебно могло сметати при обради поетских остварења. Стога не чуди констатација П. Митропана да је «таква читанка слободно могла наћи место и употребу и у руским средњим школама» (Митропан 2007: 47). Овога је био свестан и сам аутор, па је већ у јуну 1880. године преко Петроградског словенског добротворног друштва набавио сто примерака тек објављеног *Руско-српског речника* П. А. Лавровског (1827-1886). Може се претпоставити да је Кулаковски снабдео своје студенте и са *Српско-руским речником* истог аутора који је објављен 1870. године, а олакшавајућа околност за рад са текстовима намењеним превођењу са руског језика била је чињеница да су многа дела већ била преведена на српски језик, тако да је постојала реална могућност коришћења тих превода у наставне сврхе (Дамљановић 2000: 194). И сам Кулаковски био је задовољан преводилачким радом својих студената, о чему пише: „Многи студенти се баве превођењем са руског, и њихов студентски часопис *Побрашимство* попуњен је превасходно преводима са руског” (Данченко 1989: 81–82).

У целини посматрано, Јаков Павловић и Платон Кулаковски понудили су хрестоматије које по концепцији нису заостајале за сличним остварењима свога доба, репрезентативне по одабиру текста и функционалне са становишта задовољавања комуникативно-спознајних потреба ученика и студената којима су биле намењене. Успешно одражавајући принцип дидактичке недељивости језика, књижевности и културе, ова дела, наравно, нису лишена извесних недостатака: аутори нису довољно водили рачуна о усклађености језичке сложености и обима појединих текстова са етапом наставе и претходним знањима ученика (процену сложености текстова они су, додуше, тешко и могли објективно одредити, с обзиром на то да је Јаков Павловић руски језик учио у аутентичној говорној средини у којој је дуго боравио, те да га је касније предавао свега две године, а да је Платон Кулаковски био Рус са претходним искуством наставе руског језика и књижевности изворним говорницима). Штива већег обима, посебно присутна код Павловића, била су, свакако, подеснија за лектуру или за индивидуални рад ученика него за прорађивање на часу. Ипак, већина текстова из обеју *Руских читанки* се са методичког становишта може оценити као одговарајућа за богословско-учитељски и филолошки профил и продужни ниво наставе, посебно с обзиром на њихову основну намену – да оспособе за рецепцију текста на руском језику и њихово превођење на матерњи језик (а код Кулаковског и на руски језик). У историји наставе и методике наставе руског језика ове књиге остаће забележене као прве хрестоматије руских текстова при чијем су конструисању поштоване поставке методике наставе руског језика као страног, а посебно императив упознавања не само са језиком него и са руском културом.

ЛИТЕРАТУРА

- Аверинцев, С. С. (1993). *Христианство. Энциклопедический словарь*, том 1, Москва: Большая Российская энциклопедия.
- Арутюнов, А. Р. (1987). *Конструирование и экспертиза учебника*. Москва: Институт русского языка им. А. С. Пушкина.
- Бабовић, М. (2007): «Приступно предавање Платона Кулаковског», in: *Сто година славистике у Србији*, прир. Б. Станковић (Београд: Славистичко друштво Србије): 51–58.
- Болховитинов, Е. (1995). *Словарь исторический о бывших в России писателях духовного чина Греко-российской церкви*. Москва: Русский Двор.
- Бондаренко, А. Ю. (2007). *Формирование практического направления в обучении русскому языку как иностранному (XVI – первая половина XX века)*, Москва: Государственный институт русского языка им. А. С. Пушкина.
- Вуковић, Сава (1996): *Српски јерарси од IX до XX века*. Крагујевац: Каленић.

- Дамљановић, Дара (2000). *Руски језик у Србији. Уџбеници до 1941. године*. Београд: Филозофски факултет.
- Дамљановић, Дара, Кончаревић, Ксенија (2007): „Из историјата наставе руског језика у духовним школама Српске православне цркве”, in: *Српска теологија у XX веку: истраживачки проблеми и резултати*, књ. 2, уред. Б. Шијаковић (Београд: Православни богословски факултет): 260–273.
- Данченко С. И., *Российско-сербские общественные связи (70–80-е годы XIX века)*. Москва, Наука, 1989.
- Ignjačević, Anđelka (2006): *Engleski jezik u Srbiji*. Beograd: Filološki fakultet.
- Костомаров, В. Г. (1973): *Русский язык в странах мира*. Москва: Русский язык.
- Милославская, С. К. (1969). «Русская литература в истории описания и изучения русского языка как иностранного». *Русский язык за рубежом* 6: 56–61.
- Митропан, П. (2007): «Први уџбеници руског језика у Србији», in: *Сво година славистике у Србији*, прир. Б. Станковић (Београд: Славистичко друштво Србије): 37–49.
- Орлов, Г. (1969). «Платон Кулаковски и почеци наставе руског језика на Великој школи». *Живи језици* 11: 57–59.
- Polovina, Pera. (1964): *Udžbenici francuskog jezika kod Srba do 1914. godine sa bibliografijom jugoslovenskih udžbenika francuskog jezika od 1914. do 1964. godine*. Beograd: Filozofski fakultet.
- Пузовић, Предраг (1997): *Прилози за историју Српске православне цркве*. Ниш: Византијско огледало.
- Радевић, Милорад (1971): „Почеци наставе руског језика у Србији: неколико докумената 1852-1864”. *Нашава и васпитање* 4: 493–505.
- Радевић, Милорад (1980): „Настава руског језика у београдским школама од 1849. до 1878. године”. *Историјски часопис* 27: 183–188.
- Филин, Ф. П. (1974): *Русский язык в современном мире*. Москва: Наука.

Dara Damljanović
Ksenija Končarević

THE OLDEST TEXTBOOK IN RUSSIAN LANGUAGE FOR SERBS –
HISTORICAL CONTEXT AND MODERN PERSPECTIVE OF EVALUATION
(*Russian Reader Textbook (Руска читанка)* by J. Pavlović from 1873
and *Russian Reader Textbook for Higher School*
(*Руска читанка за Велику школу*) from 1879 by P. A. Kulakovskiy)

Summary

Jakov Pavlović and Platon Kulakovskiy offered textbooks which considering the concept did not lag behind some similar works of the time, representative of the selection of texts and functional from the standpoint of satisfying the communicative and cognitive needs of their target readers –pupils and students. These works, of course, were not devoid of some defects: the authors did not take enough care of the compatibility of linguistic complexity and the volume of individual texts with the stage of teaching and students' previous knowledge. The texts of larger volume, especially in Pavlović's textbook, were certainly more suitable for the reading or for the individual work of pupils than for classroom activity. However, most texts from both *Russian Readers* can be accessed from a methodical point of view as appropriate for the theological, teaching and philological profiles and the extended level of lectures, especially considering their basic purpose – to enable for the reception of texts in the Russian language and for their translation. In the history of teaching and methods for teaching Russian this book will remain the first textbook with Russian texts, which creation followed the ideas of methods for teaching Russian as a foreign language, and especially the imperative of getting acquainted not only with the language but also with Russian culture.

Key words: textbooks for foreign language learning, methodological and cultural content of textbooks, history of methods of teaching Russian, *Russian Reader Textbook* by J. Pavlović (1873), *Russian Reader Textbook for Higher School* by P. A. Kulakovskiy (1879)